

دياريکردنی ناوچەي بازرگانی سەنتەري شاری رانیە
(لیكۆئینه‌وه‌یهك له جوگرافیای شار)

م. ی. بیستون احمد حسین

زانکۆی راپه‌رین
کۆلیژی زانستە مرۆقاییه‌تیه‌کان
به‌شی جوگرافیا

پێشه‌کی

لیكۆئینه‌وه‌یهك له‌بابه‌تی ناوچەي بازرگانی سەنتەري له‌شاردا یه‌كێكه له‌بابه‌ته‌ گرنگه‌ كانی بواری جوگرافیای شار، له‌هه‌مان كاتیشدا یه‌كێكه له‌ناوچە بازرگانیه‌گرنگه‌كان له‌ شاردا ، چونكه ده‌كه‌وێته سەنتەري و دلی شاره‌وه، به‌ شیوه‌یه‌ك كه به‌دلی شار دهناسرێت ئەم ناوچە یه‌ له‌گه‌ڵ دروست بوونی شاردا دروست ده‌بێت بۆیه‌ میژووی ئەو ناوچە یه‌ كۆنه به‌ قه‌دكۆنی میژووی شاره‌كه هه‌روه‌ها له‌گه‌ڵ فراوانبوون وگه‌ شه‌ كرده‌نی شاردا ئەم ناوچە بازرگانیه‌ گرنگه‌ش گه‌ شه‌ده‌كات و فراوان ده‌بێت، به‌شیوه‌یه‌ك كه‌هه‌ میسه فشار ده‌خاته سهر ناوچە و به‌كاره‌ینانه‌كانی ده‌وروبه‌ری ئەمه‌ش بۆته‌ هۆی ئە وه‌ی كه ئەو ناوچەیه‌ له‌ شاردا ببێته‌ جیگه‌ی سه‌رنج و تیروانیی پسیپۆران به‌ گشتی و پسیپۆرانی بواری جوگرافیای شاربه‌ تایبه‌ت.

شاری رانیه‌ش یه‌كێكه له‌و شارانه‌ی كه‌خاوه‌نی ناوچەیه‌کی بازرگانی سەنتەريه‌ كه ده‌كه‌وێته ناوه‌راست و دلی شاره‌كه‌وه، به‌شیوه‌یه‌ك كه‌ده‌كه‌وێته به‌نرخترین و پرپایه‌خترین شوین له‌ ناوشاری رانیه‌ ئەمه‌ش بۆته‌ هۆی گه‌ شه‌ كرده‌نی بازرگانی و ئابووری شاره‌كه و ناوچە‌كانی ده‌وروبه‌ری وه‌ خزمه‌تكرده‌نی شاری رانیه‌ شارو شارۆچكه‌ كانی ده‌وروبه‌ری .

ئامانجی توێژینه‌وه‌كه: بېگومان هه‌ موو توێژینه‌وه‌یه‌ك ئامانجێك یان چه‌ند ئامانجێکی له‌ پشته‌وه‌یه، ئامانجی ئەم توێژینه‌وه‌ش دیاريکردنی سنوورو شیوه و شوینی ناوچەي بازرگانی سەنتەري و ژماره‌ی دامه‌زراوه بازرگانیه‌ كان له‌ cbd شاری رانیه‌ ئەمه‌ش به‌ ئامانجی ئەوه‌ی ببێته‌ ده‌روازه‌و روانگه‌ یه‌ك بۆ شاره‌وانی و لایه‌نه‌ په‌یوه‌ندی داره‌كانی شاری رانیه‌ تاوه‌كو زیاتر گرنگی به‌ و ناوچە یه‌ بده‌ن كه له‌ ئیستادا گه‌شه‌ كرده‌نی باشی به‌ خۆیه‌ وه‌ بینه‌وه .

گرنگی توێژینه‌وه‌كه: هه‌موو توێژینه‌وه‌یه‌ك گرنگی خۆی هه‌ یه‌ گرنگی ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ش له‌چه‌ند خاڵێكدا ده‌رده‌كه‌وێت:

- 1- بابه‌تیکی گرنگ له‌بواری جوگرافیای شار تاوتوێ ده‌كات كه په‌ یوه‌ندی گرنگی به‌ ژيان و گوزه‌رانی دانیشتوان و ئابووری شارو ناوچه‌كانی ده‌وروبه‌ریه‌وه هه‌ یه‌.
- 2- تانیستا به‌شیوه‌یه‌کی زانستی دیاری نه‌كراوه‌كه‌سنووری ناوچه‌ي بازرگانی سەنتەري شاری رانیه‌ كۆی ده‌گرێته‌وه.

۳- گرنگىيەكى تىرى ئەم بابەتە ئەوويە كە ئەم ناوچە يە بە رەدەوام لە گەشە كردن و فراوانبوون و گۆرانكارى دايە بۇيە بەردەوام مەترسى بۇ سەرناوچەى نىشتە جى بوون و ناوچەگانى دەوروبەرى دروست دەكات ، بۇيە پىوويستە ئاگادارى ئاست و پلەى گۆرانكارىيەگانى رووبەرى ئەم ناوچە يە بين تاوەكو دەر ئەنجامى خراب لە شاردا دروست نەكات.

۴- دەپتە بنەمايەك و نە خشە رىگايەك بۇلايە نە پەيوەندى دارەكان تاوەكو لە داھاتوو شوپن و سنوورى ئەم ناوچە يە بە شىوويە كى پلان بۇدانراو فراوان بكەن

میتۆدى توپژينەوہگە : لەم توپژينەوہيەدا میتۆدى وەسفى و شىكارى و ھەرىمى بە كارھينراوہ.

گىروگرفتى نەموونەيى: بىگومان ئەم توپژينەوہش گىروگرفتى خۆى ھە يە كە برىتيەلە

۱- ھاوكارى نە كردنى خاوەن دامەزراوہ بازارگانىيەكان كە ئامادە نە بوون بەچاوپىكەوتن لەكاتىدا چاوپىكەوتن ھۆكارىكى گرنكى سەرکەوتنى ئەم جۆرە توپژينەوانە يە

كەمتەرخەمى لايەنە پەيوەندى دارەكان لە پىدانى داتاو زانىيارىيەكان

گريمانەى توپژينەوہگە:

گريمانەى توپژينەوہگە لە چەند خالىكەوہ سەرچاوەى گرتوہ:

۱- ئەم ناوچەيە بەھۆى فراوانبوونى رووبەرەكەى بۆتە مەترسيەك و ھەرەشەيەك بۇ سەر ناوچەگانى دەوروبەرى بەتايبەتى نىشتە جى بوون.

۲- ناوچەكە دەكەويتە پىربايەختىن و گرنگتىن شوپن لە شارى رانىيە كە رەنگ دانەوہى ھەيە لەسەر جوانى مۇرفۇلۇجى شارەكە .

۳- ناچەى بازارگانى سەنتەرى لە شارى رانىيە ناوچە يە كە كە زۇرتىن كردارەگانى كرىن و فرۇشتنى تاك و بە كۆمەلى تىدا ئەنجام دەدرىت وە زۆر تىن دامەزراوہگانى بازارگانى لە شىوہى دوكان و قەيسەرى و مۆل دەكەونە ئەم ناوچەيە ھەربۇيە كارىگەرى و رەنگ دانەوہى ھەيە لەسەر ئابوورى و بوارى گەشە كردنى بازارگانى لە شارەكەدا.

پلانى توپژينەوہگە: پلانى توپژينەوہگە پىك ھاتوہ لە چوار باس باسى يەكەم تە رخانكراوہ بۇ باسكردنى ناوچەى بازارگانى وشىوازەگانى و خاسيەتەگانى باسى دووہم تيشك دەخاتە سەر ناوچەى بازارگانى سەنتەرى و خاسيەتەگانى و رىگاكانى دياريكردنى لەشاردا باسى سىيەم تايبەتە بە چۆنيەتى دياريكردنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لە شارى رانىيە كە دوو تەوہر لە خۆدە گرىت تەوہرى يەكەم تايبەتە بە ناساندنى شوپنى جوگرافى شارى رانىيە تەوہرى دووہم باسى دياريكردنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى دەكات لە شارى رانىيە لە كۆتاييدا توپژينەوہگە گە يشتۆتە چەند دەر ئەنجامىك لەگەل خستەنە رووى چەند راسپاردەيەك

۱- لەگرنگرتین ئەو خاسیەتانی ئەو پێشە بەرزگانی پێی جیادەکرێتەو بەریتیه له بچووکی رووبەرەکی، بەلام ئەم پێشەیه تەناخزمەتگوزاری پێشکەش بەدانیشتوانی شارەکاناکات، بەلگو خزمەتگوزاری پێشکەشی دانیشتوانی گوندەکانی دەرووبەری شار و هەریمەکانی شارەکه دەکات .

۲- ووبەری ناوچهی بازرگانی زیاد دەکات لەگەڵ زیاد بوونی پەيوەندیە بازرگانیهکانی شارەکه لەگەڵ ناوچهکانی دەرووبەری وە لەگەڵ گەورەبوونی قەبارە و رووبەری شارەکه ،هەتا ئەوەی که زۆر جار پەيوەندیە بازرگانیهکانی شارێک دەگاتە ئاستی جیهانی لەرێگە بەندەرەکان و رێگا نیۆدەولەتیه جۆراو جۆرەکان .

۳- یەکیک لە خاسیەتەکانی تری پێشە بەرزگانی که جیای دەکاتەووە لە پێشەکانی تر لەشاردا بەریتیه لەووە که پێشە بەرزگانی ناوچهرگەیی شار (دئی شار) داگیر دەکات.

۴- نری زهوی و کرپی ئەو ناوچانەیی که پێشە بەرزگانی داگیری دەکات بەرزە.

۵- پێشە بەرزگانی هەمیشە لە کێرکێ کردن دایە لەگەڵ پێشەکانی تری شار بەتایبەت لەگەڵ بەکار هێنانی زهوی بۆنیشتە جی بوون ، چونکه زۆر جار ئەو ناوچانەیی نیشته جی بوونی شار که نزیکن لە ناوچهی بازرگانی یان دەکەوێت دەرووبەری ناوچهی بازرگانی بەهۆی گەورەبوون و فراوانبوونی ناوچهی بازرگانیهووە دەبنە بەشێک لەناوچهی بازرگانی .

۶- جگە لەوەی که شوینی جوگرافی ئەم پێشەیه زیاتر سەنتەری شارە، بەلام لەهەمان کاتدا بە درێژایی رێگا و شەقامە سەرەکیەکان و لاوهکیەکانی ناو شار درێژدەبێتەووە .^(۱)

دووەم: شیوازهکانی ناوچهی بازرگانی شار :

ناوچهی بازرگانی لەشاردا تەناها لەسەر یەك شیواز دەرناکەوێت بە لگو چەندین شیوازیکی لەیەکتەر جیاوازی هەیه که بەریتین لەمانەیی لای خوارەووە :

- ۱- ناوچهی بازرگانی سەنتەری ئەو ناوچهیه یە که دەکەوێتە دئی شارەووە (سەنتەری شارەووە).
- ۲- ناوچهی بازرگانی لاوهکی ئەو ناوچهیهیه که دەکەوێتە چوار دەوری ناوچهی سەنتەری شار .
- ۳- رێگای بازرگانیه سەرەکیەکان ئەو ناوچه بازرگانیهکان که دەکەوێتە سەر رێگا سەرەکیەکانی شار .
- ۴- ئەو شەقامە بازرگانیهکانی که دەکەوێتە ناو گەرەکه کانی شار .
- ۵- کۆمەلگەدابەرپاوهکانی هەلگرتنی کەل و پەل ،ئەو ناوچانەیی که چەند کۆگایەکی هەلگرتنی که لو پەل لە خۆدەگرن و دەکەوێتە ناوچهکانی لیواری شارو گەرەکهکانی شارەووە.^(۲)

بەلام (رایموند مورفی) ئەو رێژەیهی که دایناووە بۆ بەکارهێنانی زهوی بۆ مەبەستی بازرگانی لە شارەکاندا ۵٪ کۆی رووبەری زهوی شارەکانە وەمۆرفی بەم شیوہیهش بەکارهێنانی زهوی بۆ مەبەستی بازرگانی دایەش دەکات :

۱. ناوچهی بازرگانی ناوچهرگەیی (C.B.D.)

۲. ناوچهی بازرگانی دەرەووەی شار (لاوهکی)

^(۱) بروانە: أ/ صبری فارس الهیتی، صالح فلیج حسن، المصدر السابق، ص ۹۲- ۹۵ ب/ عبدالرزاق عباس حسین، جغرافیه المدن، المصدر

السابق، ص ۷۹- ۸۵

^(۲) صبری فارس الهیتی، صالح فلیج حسن، المصدر السابق، ص ۹۷

۳. ناوچهی بازرگانی دهرهوهی شار (به پلان)
  ۴. ناوچهی بازرگانی که دهکده ونه سهر شه قامه ناوخییه کان
  ۵. شریته بازرگانیه کان ئه وانیش ده کرین به دووبه ش
- أ: ئه و شریته بازرگانیانهی که به دریژای ریگاسهره کیه کان دریژده بنه وه وهک ریگا سهره کیه کانیه که ده چنه وه سهر ناوچه ی CBD.
- ب: ئه و شریته بازرگانیانهی که که دریژده بنه وه به دریژای شه قامه لاوه کیه کان
۶. ناوچهی بازرگانی ههریمی (به پی پلان) له دهره وهی شار
  ۷. ناوچهی بازرگانی کو له سهر ریگای هیلی شه مه نه فهر
  ۸. ناوچهی بازرگانی کو له سهر ریگای هیلی ئوتوموبیل^(۱) جوگرافی ناسیکی تر به ناوی (ئیفرسون) به کارهیئانی زهوی بو مه بهستی بازرگانی بهم شیوهیه دابهش دهکات
۱. ناوچهی بازرگانی ناوچه رگهیی (C.B.D.)
  ۲. ناوچهی بازرگانی ههریمی
  ۳. ناوچهی بازرگانی نیمچه ههریمی
  ۴. واتا ئیفرسون گرنگی نه داوه به و ناوچه بازرگانیانهی تر که دابهش دهبن به سهر به شه کانی تری شاره که دا تنه ناوچهی بازرگانی سهره کی له شاره کاندایاری دهکات^(۲).

جوگرافیناسیکی تر به ناوی (برید فوت) له پاش لیکوئینه وهی له چهند شاریکی وولایه ته یه کگرتووه کانی ئه مریکادا گه یشته ئه و نه نجامه ی که به کارهیئانی زهوی بو مه بهستی بازرگانی له شاره کاندای بهم شیوهیه پوئین ده کریت

۱. ناوچهی بازرگانی ناوچه رگهیی (C.B.D.)
۲. ناوچهی بازرگانی دووه له دهره وهی شار
۳. ناوچهی بازرگانی له سهر شه قامه سهره کیه کان
۴. ناوچهی بازرگانی تیکه ل به ناوچهی نیشته جیبوون
۵. گهنجینه کانی دهره وهی شار^(۳)

که واته جیاوازی ههیه له نیوان جوگرافی ناسه کاندای سهارهت به پوئین کردنی ناوچهی بازرگانی له شاردا ، به لأم له گه ل نه وه شدا له نیوان ناوچه جیاوازه کانی بازرگانی له شاردا گرنگیه کی زوړو وه تایبهت دراوه به ناوچهی بازرگانی ناوچه رگهیی (C.B.D.) ، لیره دا پرساریکی گرنگ دیته ئاراهه که له و لیکوئینه وه یه دا هه ول ده دهین وه لأمی ئه و پرسیاره بدهینه وه ئه ویش ئه وه یه ، ئایا چوئن ناوچهی بازرگانی ناوچه رگهیی

(۱) صبری فارس الهیتی ، صالح فلیج حسن، المصدر السابق، ص ۹۷

(۲) صلاح حمید الجنابی ، جغرافیه الحضر اسس و تطبیقات، مدیریه دار الکتب للطباعة و النشر ، جامعة الموصل، الموصل، ۱۹۸۷، ص ۱۵۸

(۳) صبری فارس الهیتی ، صالح فلیج حسن، المصدر السابق، ص ۹۷

(C.B.D.) ديارى دەگرېت ، بەواتايەكى تر چۆن دەتوانين سنوورېك بۇ ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لەناو ناوچە بازارگانىەکانى شاردا بکيشين.

تەوهرەى دووم؛ ناساندنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى و خاسیەتەکانى و رېگانى ديارىکردنى

یەكەم؛ ناساندنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى و خاسیەتەکانى؛

۱؛ ناساندنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى :

سەبارەت ناساندنى چەمكى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لەشاردا تىپروانن و پیناسەى جياوازی بۆكراوه ، بۆیە هەول دەدەين لە چەند پیناسەیهك دا ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لە شاردا بخەينه روو. ناوچەى بازارگانى سەنتەرى وەك لەناوه كەیهوهدياره بریتیه لەو ناوچەى كە دەكەوئیتە سەنتەر ودلى شارەوه كە دامەزراوه بازارگانیه جۆراوجۆرهکانى تاك وبه كۆمەلى تیدا كۆدەبیتەوه وه ناسراوه بەوهى كە كۆنترۆلى بەرزترین و بەنرخترین زهوى شار دەكات .^(۱)

لە پیناسەیهكى تر دا ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لە شاردا ناوچەیهكە بە وه ناسراوه كە بە رزترین چرى بەكارهينانى بازارگانى لە خۆدەگرېت بەشيوهیهك كە هيچ بە شيك لە بەشەکانى ترى شار ناتوانیت پيشبركى لەگەل بكات بە واتايەكى ترهيچ ناوچەیهكى ترى شار ناتوانیت بەسەرى دا سەر بکەون ئەم ناوچەیه جۆرېك لە بيناو باله خانە لە خۆدەگرېت كە جياوازه لە بيناكانى بە شەکانى ترى شار بەشيوهیهك كە پېك هاتوون لە بيناو باله خانەى چەند نھۆمى كە ئەوبيناو باله خانانە تاوه كو بەرو ليوارو كەنارى شار برۆين بەرزيان دەدات لە كەمى.^(۲)

ناوچەى بازارگانى سەنتەرى بریتیه لە و ناوچەیهى كە قورسايەكى ئابوورى و خزمەتگوزارى هەيه لە شاردا بەجۆرېك كە ئەو دامەزراوه بازارگانىانە لە خۆ دەگرېت كە خاسیە تى سەنتەريان هەيه وه پە يوهنديان هەيه بە هەريمى شاروه لە رووى جۆرو ئاستى درېژبوونهوهيان^(۳) . توپژهران ناوچەى بازارگانى سەنتەرى بە چەنديان ناوى جياوازهوه ناو دەبەن لە وويلايەتە يەكگرتوہەکانى ئەمريکا بەناوچەى بازارگانى سەنتەرى (CENTRAL BUSINESS DISTRICT) ناودەبرېت هەروہا بە ريتانيەکان زاراوهى SENTRAL AREAL بۇ بەکارده هينن، لەهەمان کاتدا ئەلمانیه کان پيى دەلین (CITY BIDUNG) هەروہا ناوچەى بازارگانى سەنتەرى ناودەبرېت بەيان CENTRAL COMMERCIAL DISTRICT وه DOWNTOWN BUSINESS DISTRICT هەروہا ئەم زاراوه

یە هە تا لەسەر ناستى ليكۆلینەوه كۆكاليەکانى عيراقيشدا تىپروانينى جياوازی لە سەرە.^(۴)

(۱) نشوان شكرى هرورى،التركيب التجارى لمدينة دهوك، دراسة فى جغرافية المدن، دار سبیرز للطباعة و النشر،دهوك،۲۰۰۶،ص۹۳.

(۲) صبرى فارس الهيتى ، صالح فليج حسن، المصدر السابق، ص ۹۹.

(۳) صلاح حميد الجنابى ،جغرافية الحضر اسس و تطبيقات،المصدر السابق،۱۶۳.

(۴) نشوان شكرى هرورى،التركيب التجارى لمدينة دهوك، دراسة فى جغرافية المدن، المصدر السابق،ص۹۳-۹۴.

ب: خاسیہ تہکانی ناوچہی بازرگانی سہنتہری لەشاردا

ناوچہی بازرگانی سہنتہری خاوەنی چەند خاسیہ تہکی تایبەتە خۆیەتی کە پێی جیا دەکرێتەوہ لە بەکارھێنانەکانی تری زەوی لەشاردا وەک ئەمانە ی لای خوارەوہ:

۱- ناوچہی بازرگانی سہنتہری دەکەوێتە سہنتہری شارەوہ، ھەر وەک دیفس نامازە بەو دەدەکات کە ئەم ناچەپە دلی شار داگیر دەکات وە شوپینکی تارادەپەک سہنتہری ھەندەسی ھەپە.

۲- گەپشتن بەو ناوچەپە ئاسانە، چونکە زۆر پەیی رینگاوی شەقامەکانی شار لەو ناوچەپەدا بەپەک دەگەن و پەکتەری دەپرن

۳- زۆرترین تاوہرو بیناکانی بازرگانی و دامەزرادە بازرگانیەکان وەک زینتەگەرەکان و بانک و .... وە چەری کرین و فرۆشتن و کاری بازرگانی دەکەوێتە ناوچہی بازرگانی سہنتہری، بەشیوہیەک کە ھێچ کام لە ناوچەکانی تر ناتوان کێرکێی لەگەڵ دا بکەن.

۴- بینا و تاوہرەکانی ئەو ناوچەپە بەرزو چەند نھۆمین بۆیە تا لەو ناوچەپە دوور بکەوینەوہ بەرەو لیواری شار بیناگان نزم دەبنەوہ.

۵- زۆر جار لە ناوچہی بازرگانی سہنتہری دا بینا و بالە خانە ی بازرگانی کۆن دەبینرێت کە لەگەڵ دروستبوونی شارەکەدا دروست بوون. (۱)

۶- ریزە ی ۸۰٪ی زەوی ناوچہی بازرگانی سہنتہری بۆ کاروباری بازرگانی بەکار دەھێنرێت باقی ریزە ی ۲۰٪ کە دەمینیتەوہ دابەش دەبێت بەسەر خزمەتگوزاریەکانی تر دا.

۷- ناوچەپەکە زۆرترین قەرەباغی و تیک چەرانی دانیشوانی تێدایە وە دامەزرادەو کۆمپانیای بازرگانیەکان دەکەونە ئەو ناوچەپە لەھەمان کاتدا لە رووی ھاتووچۆی سەپارەوہ زۆرترین قەرەباغی تێدایە.

۸- ناوچہی بازرگانی سہنتہری لەشاردا رووبەریکی بچووک داگیر دەکات. (۲)

دووەم: رینگاکی دیاریکردنی ناوچہی بازرگانی سہنتہری لەشاردا.

کاتیکی باس لە دیاریکردنی ناوچہی بازرگانی سہنتہری دەکەین لەشاردا، بیگومان دەبێت رینگاکیکی یان زیاتر لە رینگاکیکی ھەبێت تاوہکولەر و رووی زانستییەوہ روونی بکە ینەوہکە ناوچہی بازرگانی سہنتہری لەشاردا چۆن و بەج رینگاکیکی دیاری دەکرێت.

ناوچہی بازرگانی سہنتہری لەشاردا بەپشت بەستن بە دوو رینگاکیکی دیاری دەکرێت:

یەکەم: رینگاکیکی سادەکان دووەم : رینگاکیکی ئالۆز:

یەکەم: رینگاکیکی سادەکان:

یەکیکی لەو رینگاکیکی کە بەکار دەھێنرێت لە دیاریکردنی ناوچہی بازرگانی سہنتہری لەشاردا کە پشت بەچەند بواریکی دەبەستێت بۆ دیاریکردنی CBD کە بریتین لەمانە ی لای خوارەوہ لەشاردا.

(۱) بروانە: أ: صبری فارس الھیتی و صالح فلیج جغرافیة مدن، المصدر السابق، ص ۱۰۱-۹۹

ب: محسن عبد الصاحب المضفر و عمر الھاشمی یوسف، جغرافیة المدن، مبادئ و اساس و منهج و نظریات و تحلیلات مکانیة، دار صفاء للنشر و التوزیع، عمان، ۲۱۰، ص ۱۷۰

(۲) عبدالرزاق عباس حسین، جغرافیة المدن، مطبعة اسعد، بغداد، ۱۹۷۷، ص ۷۳.

۱- پروخساری گشتی بینا و بائه خانه‌کانی ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری یه‌کیکه له و پیوه‌ره یان بنه‌مایانه‌ی که له دیاریکردنی ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری شادا به کارده‌هینریت ، ئه‌ویش ئه‌وه یه که بینا و بائه خانه‌و ته‌لاره‌کانی ئه‌م ناوچه یه به‌رز و پیک هاتوون له بینای چهند نهومی که له رووی شیوه‌و دیزاین و که‌ره سته کانیه‌وه جیاوازن له به‌شه‌کانی تری شار هه‌ر بویه تاوه‌کو له و ناوچه‌یه دوور بکه وینه‌وه به‌ره‌و دهره‌وی شار به‌رز ی بیناکان که‌م ده‌بیته‌وه^(۲).

رینه ژماره (۱)

مۆرفۆلۆجی ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری شاری لۆس ئه‌نجلوس Los Angeles.

<http://images.populus.ch/pixdir/gi//giraudetgeo/LosAngeles.jpg>

۲- دیاریکردنی ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری به‌پیی چپی هاتووچۆی دانیشتون له شه‌قامه‌کاندا: ناوچهی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی گه‌وره‌ترین جوئه‌ی دانیشتوانی تیا‌دایه، چ پیاده بن یان هۆیه‌کانی هاتووچۆین ده‌توانریت پیوانه‌ی چپی هاتووچۆی دانیشتون له‌شه‌قامه‌کاندا بکریت ، به‌هۆی وه‌رگرتنی چهند خالیکی دیاریکراو له ناوچهی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی و چوار ده‌وری دا بو زانینی ژماره‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی که‌به ناوچه‌ی

^(۲) عادل عبدالله خطاب، جغرافیه‌ی المدن، وزارة‌ تعلیم‌ العالی و البحت‌ العلمی، جامعة‌ بغداد، بغداد، ۱۹۹۰.

بازرگانی ناوچەرگهیییدا دەرۆن وه ئەوخالانەى بەرزترین چریان هەبووه واتا زۆترین چری دانیشتوانی تیدا بوو بە ناوچەى بازرگانی ناوچەرگهیی دادەنریت کیشەى ئەم رینگایە لەوهدایە کەمەرج نیە هەرکەسێک بە ناوچەى بازرگانی ناوچەرگهیییدا تێپەر بوو بۆ مەبەستى بازرگانی سەردانى ئەو شوینەى کردییت ،هەرودها ئەم رینگایە پێویستی بە ژمارەیهکی زۆر لە کەسان هەیه بۆ ژمارە کردنى ئەو کەسانەى کەبە ناوچەى بازرگانی ناوچەرگهیییدا تێپەردەبن واتا رینگایەکی ئاسان نیە لە جیبەجیکردندا ^(۱).

وینەى ژمارە (۲)

چری هاتووچۆى دانیشتوان لە بەشێک لە ناوچەى بازرگانی سەنتەرى شارى نیوکاستل newcastle

http://www.geography.learnontheinternet.co.uk/images/urban/cbd/newcastlecbd_small.jpg

۳- دیاریکردنى ناوچەى بازرگانی ناوچەرگهیی بەپێى چری نیشتە جى بوونى دانیشتوان : ئەم رینگایە پشت دەبەستیت بە دابەشبوونى دانیشتوان لە شارەکاندا، وهك دەزانین ناوچەى بازرگانی ناوچەرگهیی چری دانیشتوانى زۆرکەمە، بەپێچەوانەوه لە ناوچەکانى تری شار چری دانیشتوان زۆرە وهیان لەکاتى سەرژمیریدا کەبۆ ماوهى رۆژیک یان زیاتر قەدەغەى هاتووچۆ دەکریت ناوچەى بازرگانی ناوچەرگهیی

^(۱) عادل عبدالله خطاب، جغرافیه المدن، وزارة تعليم العالی و البحث العلمى، جامعة بغداد، بغداد، ۱۹۹۰.

دانیشتوانی تیادا نابیت ، کە لەم کاتانەدا سنووری ناوچهی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی دەتوانریت جیا بکریته‌وه ، بە‌لام له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا هەندێ ناوچهی تری وه‌ک یاریگاگان یان ناوچهی پیشەسازی ...هتەر، کە ئەمانیش چۆلن له‌ دانیشتوان بە‌لام به‌ ناوچهی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی دانانرین^(١).

٤- له‌رێگه‌ی دیاریکردنی قه‌باره‌ی کرپن و فرۆشتنی کەل و په‌له‌کان ، به‌جۆرێک که‌ که‌مترین بری تیه‌ له‌ ٥٠٠٠٠٠ دینار سالانه ، بیگومان دیاریکردنی ئەو بره‌ پاره‌یه‌ که‌ له‌ کتێبه‌کاندا نامازه‌ی پیکراوه له‌گه‌ڵ واقع‌ حالی ئیستا ناگونجیت ، چونکه‌ ئیستا نرخه‌ کان گۆرانکاری به‌سه‌ر داهاتوه‌، به‌لام له‌هه‌مان کاتدا پیمان ده‌لیت که‌ ئەم ناوچه‌ یه‌ زۆرتین و به‌نرخترین شوینە له‌ رووی کرپن و فرۆشتن و کاری بازرگانی کردن^(٢).

٥- ئەو جالاکیانە‌ی که‌ له‌ رووی کرپن و فرۆشتن له‌و بیناو با‌له‌خانانە‌دا ئەنجام ده‌دریت ئەم ناوچه‌یه‌ هه‌میشه‌ خۆی له‌وه‌دا ده‌بینیت‌وه‌ که‌ نرخ‌ زه‌وی و کرپی به‌کرێ گرتن تیادا به‌رزه‌ له‌به‌ر ئەوه‌ی ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی ده‌که‌وێته‌ ناوچه‌رگه‌یی شاره‌وه‌ و اتا ئەو شوینە‌ی که‌ به‌رزترین نرخ‌ زه‌وی هه‌یه‌ وه‌ به‌چرترین شیوه‌ به‌کارده‌هێنریت ، له‌به‌ر هۆکاری به‌رز‌ی نرخ‌ زه‌ویه‌که‌یه‌تی که‌ با‌له‌خانە‌ی گه‌وره‌ی تادا دروست ده‌بیت، که‌واته‌ ده‌توانین هه‌ر به‌چاو ئەو شوینە‌ی که‌ له‌ شاره‌کاندا زۆرتین با‌له‌خانە‌ی تیادابوو به‌ ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی دابنریت .، به‌لام له‌ ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی دا هەندێ شوینی وه‌ک گه‌راجی ئوتۆمۆبیل ده‌که‌ونه‌ ئەم ناوچه‌یه‌وه‌وه‌ له‌هه‌مان کاتیشدا زه‌وی ته‌ختن وه‌یان مه‌رج نیه‌ ته‌نها له‌ ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی دا با‌له‌خانە‌ی چەند نهۆمی هه‌بیت به‌ئکو له‌ ناوچه‌ی نیشته‌جی‌بوونیشدا با‌له‌خانە‌ی چەند نهۆمی به‌رچاو ده‌که‌ون .^(١)

٤. دیاریکردنی ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی به‌پێی نرخ‌ زه‌وی :

نرخ‌ زه‌وی له‌ شاره‌کاندا جیاوازه‌ وه‌ ناوچه‌رگه‌ی شار به‌رزترین نرخ‌ زه‌وی هه‌یه‌ وه‌ هه‌تا له‌ ناوچه‌رگه‌ی شاره‌وه‌ به‌ره‌وه‌ که‌ناری شار برۆین نرخ‌ زه‌وی که‌م ده‌بیت‌وه‌ وه‌له‌ فه‌رمانگه‌ حکومه‌یه‌کاندا ده‌ولت بو‌ هه‌مووبه‌شه‌کانی شار نرخ‌ دیاری کراوی داناوه‌ که‌ ناوچه‌ی بازرگانی به‌رزترین نرخ‌ بو‌ داناوه‌ وه‌ ده‌ولت به‌ پێی جۆری به‌کاره‌ینانه‌کان نرخ‌ زه‌وی دیاری ده‌کات که‌ ده‌توانریت له‌ فه‌رمانگه‌کانه‌وه‌ سوود له‌و زانیاریانه‌ وه‌ر بگیری‌ت بو‌ دیاری کردنی سنووری ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی له‌شاردا^(٢). ئەوه‌ی له‌م رێگایه‌دا ده‌بیت‌ه‌ کیشه‌ ئەوه‌یه‌ که‌ هەندێ جار له‌ ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌ییدا ناوچه‌ی کۆن و دارووخوا هه‌یه‌ که‌هه‌رچه‌نده‌ که‌وتۆته‌ ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌ییه‌ وه‌، به‌لام له‌به‌ر کۆنی ناوچه‌که‌ نرخ‌ زه‌وی تیادا نزمه‌.

^(١) بروانه: أ: محسن عبد الصاحب المضر و عمر الهاشمی يوسف، جغرافية المدن، مبادئ و اساس و منهج و نظريات و تحليلات مكانية، المصدر السابق، ص١٧١. ب: فتحی محمد ابو عيانة، فی جغرافية العمران، دار المعرفة الجامعية، الاسكندرية، ١٩٩٦، ص٢٢١.

^(٢) صبری فارس الهيتی و صالح فليح جغرافية مدن، المصدر السابق، ص١٠٢.

^(١) عيسى علي ابراهيم، جغرافية المدن، دراسة منهجية تطبيقية، دار المعرفة الجامعية، الاسكندرية، ٢٠٠٨، ص١٧٤.

^(٢) عبد على الخفاف و الاخرون، المبادئ العامة. لجغرافية المدن، دار الكندی للنشر و التوزيع، الاردن، ٢٠٠٠، ص٣٧.

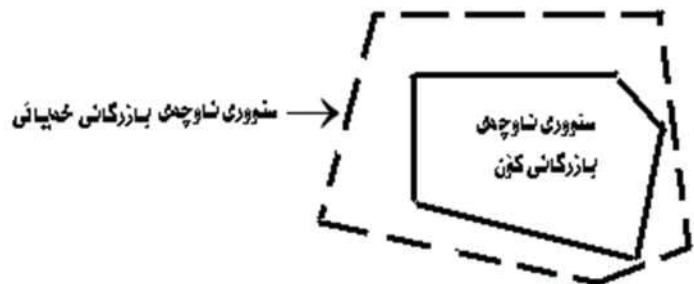
۷- دیاریکردنی ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى بەپيى جۆرى بەکارهينانى زەوى تياياندا :
ئەم رېگايە پشت دەبەستىت بە كارى مەيدانى، چونكە ئەگەر بمانەوئيت ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى جىباكەينەو پيويستە سەردانى شوئنهكە بكەين وبەپيى جۆرى بەكارهينانەكان سنوورى ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى ديارى بكەين، واتا تەنھا ئەو شوئنانەى كە ئالوگۆرى بازارگانى تيايدا دەكرىت بە ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى دابنرىت ، ئەوئەى كە دەبىتە كيشە لەم رېگايەدا ئەوئەى كە لە ناو سنوورى ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى دا بەكارهينانى ترى تىكەئە وەك قوتابخانە يان مزگەوت يان كارگە ..... كە ناتوانرىت ئەم جۆرە بەكارهينانە بە بەكارهينانى بازارگانى دابنرىن.^(۳)

دووم / رېگا ئالۆزەكان:(بىركارى)

ئەم رېگايە لەتازەترىن رېگاكانى ديارىکردنى cbd يە وە يەكئە لەم رېگايانەى كە بەكاردەهينرىت لە ديارىکردنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لەشاردا، كە پشت بە بەكارهينانى هاوكيشەو رېگا بىركارىەكان دەبەستىت.

رېگاي فەرەست : ئەم رېگايە لەلایەن (مۆرفى و فینس) دانراو كە ئەم رېگايە پاش جى بەجى كەردنى لەسەر جۆرەها شارى وولاتانى جىهان تاقى كراوئەو بە رېگايەكى سەرگەوتو ناسراو، وە هەرچەندە ئەم رېگايە پيويستى بە چەند كەسيك هەيە بۆ كارى مەيدانى وە پيداويستى جۆراوجۆرىشى هەيە كە ئەوانەش، ئەگەر ويستان ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى لە شارىكدا ديارى بكەين بە رېگاي فەرەنگ دەتوانين بەم هەنگاوانەى لای خواروئە جى بەجى بكەين:

۱- نەخشەيەكى خەيالى بۆ ناوچەى بازارگانى دروست دەكرىت كەبۆ ئەم مەبەستەش دەتوانرىت پشت بەستىت بەنەخشەيەكى كۆنى ناوچەى بازارگانى بۆ شارى مەبەست.

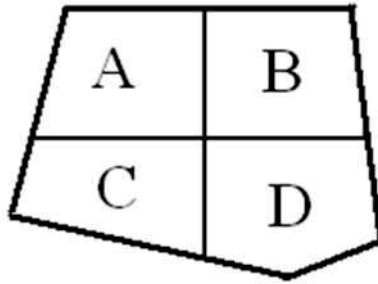
۲- پاشان ئەو ناوچەيەى كەديارى كراوئە (وەك ناوچەيەكى بازارگانى خەيالى) دابەش دەكرى بەسەر چەند بلۆكىكدا وەهريەكە لەو بلۆكانە نەخشەيەكى بۆ دروست دەكرىت بەژمارە يان بە پىت جيا دەكرىنەو لەيەكترى^(۱)

^(۳) صلاح حميد الجنابى، جغرافية الحضرة اسس و تطبيقات، المصدر السابق، ۱۶۲.

^(۱) برونه : أ صلاح حميد الجنابى، جغرافية الحضرة اسس و تطبيقات، المصدر السابق، ۱۷۰-۱۷۶

ب: عيسى علي ابراهيم، جغرافية المدن، دراسة منهجية تطبيقية، المصدر السابق، ص ۱۷۷-۱۸۱

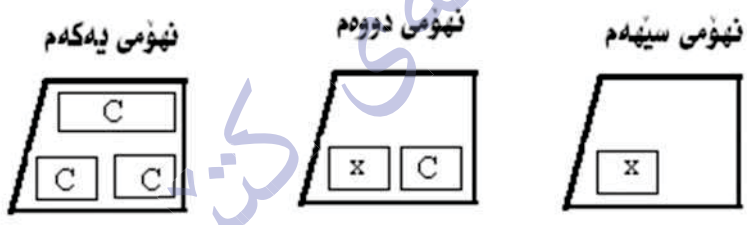
ج: عبدالرزاق عباس حسين، جغرافية المدن، المصدر السابق، ۸۹-۹۲.

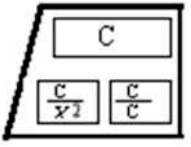
۳- ھەريەكە لەو بلۆكانە بەجيا وەردەگرين وە ھەريەكەيان نەخشەى تايبەتى بۆ دروست دەكریٲ ، بەمەرجیك رەچاوى ئەووە بكریٲ كەلەو بلۆكانەدا بالەخانەى چەند نھۆمى ھەيە كەواتە دەبیٲ بۆ نھۆمى يەكەم نەخشەيەك دروست بكریٲ وە بۆ نھۆمى دووھم نەخشەيەكى تر دروست بكریٲ وە بۆ نھۆمى سێھەم نەخشەيەكى تر دروست بكریٲ بەو شیوہیە.

۴. پاش ئامادە بوونی ھەموو نەخشەكان سەردانى ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى دەكریٲ بۆ دياريکردنى بەكارھيٲانەكان لەسەر نەخشەكان ، بەم شیوہیە سەرھتا ئەو ناوچانەى كە بەكارھيٲانانى بازارگانىھيٲماى (C) بۆ دادەنرئٲ وە ئەو ناوچانەى كە بەكارھيٲانانى بازارگانى نىە ھيٲماى (X) بۆ دادەنرئٲ.

۵- پاش تەواو بوونی نەخشەى زەوى ديٲنە سەر نەخشەى نھۆمەكان ، بە ھەمان شیوہ لەنھۆمى يەكەمەووە دەست پيٲدەكەين ئەوانەى بەكارھيٲانانى بازارگانىھيٲماى (C) بۆ دادەنرئٲ وە ئەوانەى بەكارھيٲانانى بازارگانى نىە ھيٲماى (X) بۆ دادەنرئٲ ، دەتوانرئٲ ئەو سٲ وٲنەيەى لای سەرەووە يەكبخريٲ لە يەك وٲنەدا بەم شیوہیەى لای خوارەووە

۶. پاش تەواو بوونی ھەموو نەخشەكان رۆبەرى ئەو زەويانە وەرئەگرين كە بۆ بەكارھيٲانانى بازارگانىھيٲماى ناوچەيەكى دياريكراو(ئەگەر بالەخانە بوو ئەو رۆبەرى زەويەكە ليكەدەريٲ لە گەل ژمارەى نھۆمەكان) بەرامبەر بە كۆى رۆبەرى زەوى ناوچە دياريكراوگە ليكەدەريٲ لە گەل ژمارە (۱۰۰) ئەو رٲژەيەيى كە

دەردەچیت ئەگەر لە ۵۰٪ زیاتر بوو ئەوا بە ناوچەى بازەرگانى ناوچەرگەى دادەنریت ، بەلام ئەگەر لەو رێژەى كەمتر بوو ئەوا بە ناوچەى بازەرگانى ناوچەرگەى دانانریت .
رێگای فەرھەنگ كەبۆ یەكەم جار بەكارھاتوو بۆ جیاكردنەوێ ناوچەى بازەرگانى ناوچەرگەى لەسەر شارى (كاب) لە باشوورى ئەفریقا جیھەجی كراو ، بەلام رێژەكەى گۆراو لە (۵۰) بۆ (۸۰) واتا ئەتوانریت ئەو رێژەى بگۆریت بەلام بەمەرگیك كە لە ۵۰٪ كەمتر نەبیت ^(۱) .

تەوهرى سێیەم: چۆنیەتى دیاریکردنى ناوچەى بازەرگانى سەنتەرى شارى رانیە.

باسى یەكەم: ناساندنى ناوچەى لێكۆلینەو:

لەم تەوهریەدا هەوێدە دەین تیشك بخەینە سەر دیاریکردنى پێگە و شوینی جوگرافی شارى رانیە.
شارى رانیە دەكەوێتە باكورى خۆرھەلاتى ھەریمی كوردستانى عێراق، پروانە نەخشەى ژمارە(۱) وە سەنتەرى قەزای رانیە، دەكەوێتە بەشى باكورى رۆژئاواى پارێزگای سلیمانى وە بەشى باشورى رۆژھەلاتى قەزای رانیە، پروانە نەخشەى ژمارە(۲) .

لەرۆى ھەلگەوتەى شوینی فەلەكیەو ناوچەى لێكۆلینەو دەكەوێتە نیوان ھێلى درێژى ۵۳ و ۴۴ رۆژھەلات و بزانەى پانى ۱۵ و ۳۶ باكور، پروانە نەخشەى ژمارە(۲). ئەگەر ژمارەىك بە سنورى جوگرافی ئەم شارە بكەین دەبینین لەباكورى دەشتى بیتوین ھەلگەوتوو، لەباكورەو چى كیو پەرەشو لە رۆژھەلاتەو چىكانى ئاسۆس و كۆلارەو لە رۆژئاواو زنجیرە چىكانى ماكوک وە باشورىشەو بەرزایەكانى كۆلین ^(۱) .

سەبارەت بە یەكە كارگێرپەكانى دەوروبەرى شارى رانیە بە چەندین یەكەى كارگێرپى دەورە دراو، لەبەشى باكورى رۆژئاواى لەگەل ناحیەى سەرگەپكان ھاوسنورە و وە لەرۆژئاواشەو ھاوسنورە لە گەل ھەردووک ناحیەى حاجیاوا و چوارقورنە ھەرودھا لەباكورو رۆژھەلات لەگەل ناحیەى سەنگەسەر ھاوسنورە لەباشورىشەو دەریاچەى دوكان. پروانە نەخشەى ژمارە(۲).

سەبارەت بە رۆوبەرى شارى رانیە بە پێى دواىن نەخشەى بنەرەتى رۆوبەرگەى ۲۱كم^(۲) ئەوھش دەكاتە (۲.۴٪) لەكۆى رۆوبەرى قەزای رانیە كە (۸۸۴) كم^(۲) . لە رۆوى بەرزونزمیەو شارى رانیە لەسەر دەشتى بیتوین ھەلگەوتو ^(۴) لە ناوچەىكی شاخاوى دا، كە دەكەوێتە نیوان ناوچەى شاخاوى پێچ خواروو سادە ^(۵) ، بەرزى شارى رانیە لە ناستى رۆوى دەریا لە نیوان (۵۰۰- ۶۰۰م) وە ئاوهوواكەى لە جۆرى ئاوهوواى دەریاى ناوەرستەو

(۱) پروانە: أ: صلاح حمید الجنابى، جغرافیه الحضر اسس و تطبیقات، المصدر السابق، ص ۱۷۰-۱۷۵.

ب: صبرى فارس الھیتی و صالح فلیح جغرافیه مدن، المصدر السابق، ص ۱۰۲.

(۱) وزارة الدفاع، خارطة القوات المسلحة العراقية، المساحة العسكرية، كویسنجق SE - ۳۰ u، بمقیاس ۱ : ۱۰۰۰۰۰ ، ۱۹۸۷.

(۲) وەزارەتى شارەوانى، سەرۆكایەتى شارەوانى رانیە، بەشى ھونەرى، نەخشەى بنەرەتى شارى رانیە سالى ۲۰۱۴، بە پێوهرى ۱ : ۲۵۰۰۰

(۳) وزارة التخطيط الجهاز المركزى للأحصاء، المجموعة الإحصائية سنوية لعام ۱۹۸۶، مطبعة الجهاز المركزى للأحصاء بغداد، ۱۹۸۷،

ص ۳۰.

(۴) عبدالرزاق عباس حسین، نشأة مدن العراق و تطورها، مطبعة الأرشاد، بغداد، ۱۹۸۷، ص ۱۰۵-۱۰۶.

(۵) خەبات عەبدوللا، بنەما تیۆریەكانى جوگرافیای عەسكەرى كوردستانى باشور، لە چاپكردنەوكانى بەرێو بەریەتى گشتى چاپ و بلاوكردنەوێ وەزارەتى رۆشنیرى، چاپى دووهم، سلیمانى، ۲۰۰۵، ۱۴۵-۱۴۶.

زستانی سارو باراناویه و هاوینی گهرم و ووشکه^(۱). سه‌بارت به‌بری باران بارین له ناوچهی لی‌کۆلینه‌وه تیکرای بری باران بارین زیاتر ۷۵۰ ملم باران ده‌باریت له‌رووی سه‌رچاوه‌کانی ئاوه‌وه زیی بچوک سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی ئاوی ناوچه‌که‌یه^(۲). به‌هۆی شوینی جوگرافیه‌که‌ی په‌یوه‌ندیه‌کی به‌رفراوان له‌گه‌ڵ ناوچه‌کانی ده‌وروبه‌ری دا هه‌یه ئه‌ویش به‌هۆی به‌ستنه‌وه‌ی شاری رانیه به‌هۆی تۆره‌کانی ریگاویان له‌گه‌ڵ سه‌رجه‌م شارو شاروچه‌که‌کانی سنووری قه‌زای رانیه و سه‌رجه‌م شاره‌کانی ده‌وروبه‌ری قه‌زای رانیه .

باسی دووم: ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری له شاری رانیه

لی‌رده‌دا بو‌دیاریکردنی ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری له‌شاری رانیه ته‌نها ریگا ساده‌کان به‌کارده هینین که له‌باوترین ئه‌و ریگایانه‌ن که‌بو دیاریکردنی ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری له‌شاردا به‌کارده هینریت به پشت به‌ستن وه به‌به‌کاره‌ینانی ریگای یه‌که‌م (ریگای ساده) هه‌ولده‌ده‌ین ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری له‌شاری رانیه دیاری بکه‌ین .

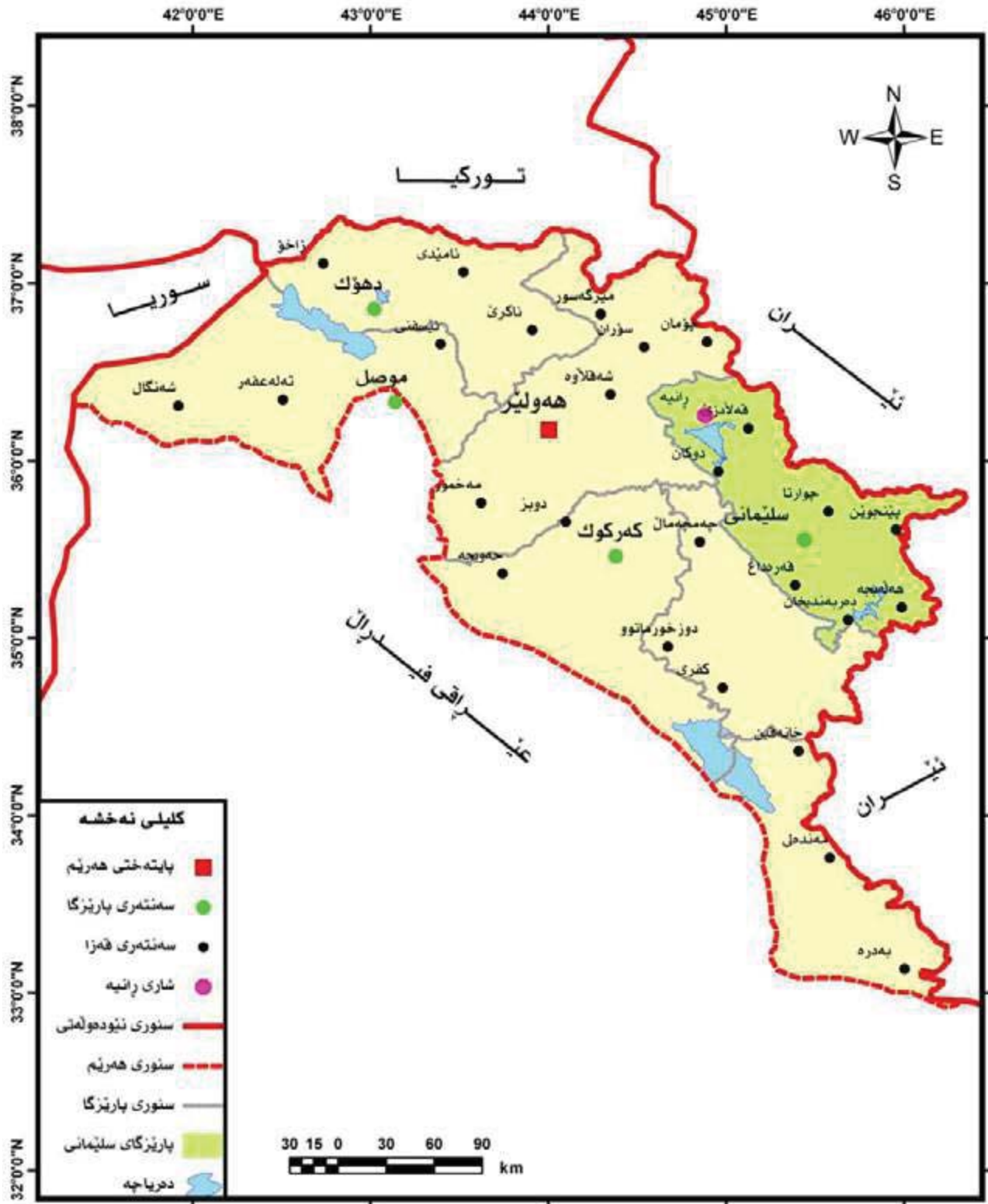
۱- یه‌کیک له‌و پیه‌ره‌انه‌ی که‌له‌دیاریکردنی ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری شاری رانیه دا به‌کارده‌یت بریتیه له‌ رووخساری بینا و با‌له‌ خانه‌کان، به‌شیوه‌یه‌که‌ که به‌رزو چه‌ند نه‌ۆمین وه بو‌کاروباری بازرگانی به‌کارده‌ین، به‌سه‌رنج دان له‌وینه‌ی ژماره (۱) بو‌مان ده‌رده‌که‌و‌یت که‌وا ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری له‌شاری رانیه له‌رووی رووخسارو شیوه‌ی بینا و با‌له‌ خانه‌کانیه‌وه جیاوازی هه‌یه له‌گه‌ڵ باقی ناوچه‌کانی تری شاره‌که. چونکه‌ بینا‌کانی ئه‌وناوچه‌یه به‌رز و پیکهاتوون له‌چه‌ند نه‌ۆمی وه له‌ شیوه‌ی بیناوتاو‌ده‌رو سهنته‌ری بازرگانی دان، هه‌روه‌ها ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری له‌شاره‌که‌دا له‌رووی شوینیشه‌وه جیاوازی هه‌یه به‌راو‌ورد به‌ جو‌ره‌کانی تری به‌کاره‌ینانی زه‌وی وه‌ک پیشه‌ سازی و نیشته جی بوون و گواسته‌وه .... به‌شیوه‌یه‌که‌ که ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری له‌ شاره‌که‌دا ناوچه‌رگه‌و دلی شاری رانیه داگیرکردوه وه‌ک هه‌میشه که ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری له‌شاردا هه‌ولتی داوه سهنته‌رو دلی شار داگیربکات.

(۱) عباس فاضل السعدی، منطقة الزاب الصغير العراق، مطبعة السعد، بغداد، ۱۹۷۶، ص ۸۰.

(۲) سناء عبدالباقي بكر، مصادر الثروة الطبيعية في حوض دوكان سبل صيانتها، رسالة ماجستير، مقدمة الى مجلس كلية الاداب، جامعة صلاح الدين، اربيل، ۲۰۰۲، ص ۳۱.

نەخشەى ژمارە (۱)

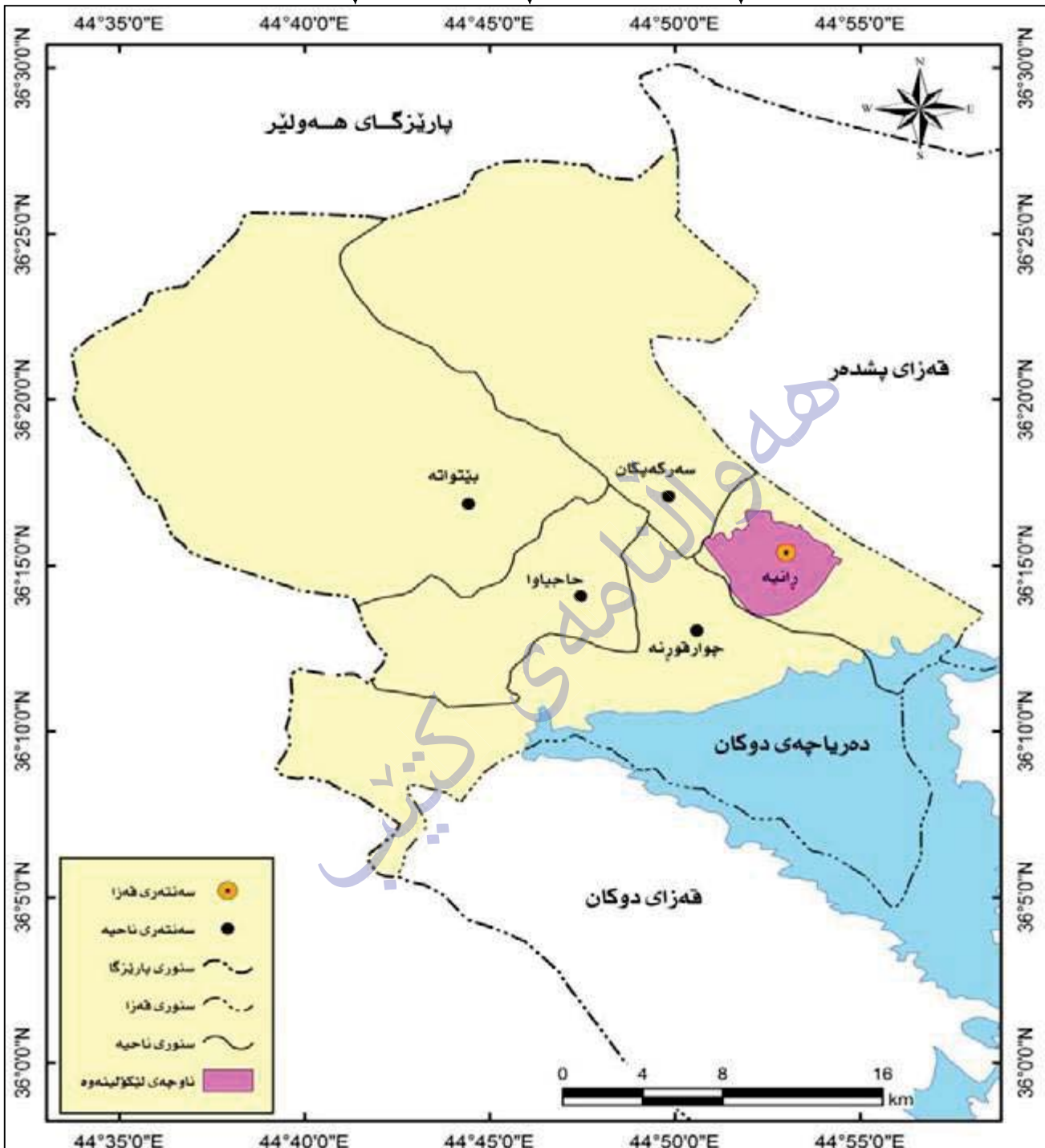
پێگەى جوگرافى شارى رانیە بە گوێرەى ھەریمی کوردستانی عێراق و پارێزگای سلیمانی

سەرچاوه : حکومەتى ھەریمی کوردستان ، بەرپۆرەبەرایەتى ئامارى سلیمانی ، بەشى GIS ، نەخشەى ھەریمی کوردستانی عێراق .

نه‌خشه‌ی ژماره (۲)

شوینی جوگرافی شاری رانیه به‌گویره‌ی قه‌زای رانیه و په‌که کارگیریه‌ی کانی ده‌وروبه‌ری

سه‌رچاوه: کاری توێژهر به‌به‌کاره‌ینانی به‌نامه‌ی ۱۰.۴.۱ Arc Map Arc Gis به‌پشت به‌ستن به

- حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستانی عێراق، وه‌زاره‌تی پلان دانان، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی ئاماری سلێمانی، سه‌نته‌ری ته‌کنه‌ لۆجیای زانیاری به‌شی GIS نه‌خشه‌ی قه‌زای رانیه، له‌سالی ۲۰۱۶
- حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان، وه‌زاره‌تی شاره‌وانی گه‌شتووگوزار، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گه‌شتی شاره‌وانیه‌ی کانی راپه‌رین، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی شاره‌وانی رانیه، به‌شی نه‌خشه‌ی سازی، نه‌خشه‌ی بنه‌رته‌ی شاری رانیه ۲۰۱۷.

ویژه نامه (۳)

شیوهی بینا و باآه‌خانه‌کانی ناوچهی بازرگانی سه‌ن‌ته‌ری شاری رانیه ۲۰۱۷

سه‌رچاوه: سه‌ردانی مه‌یدانی تویره بۆ ناوچهی بازرگانی سه‌ن‌ته‌ری شاری رانیه ، له‌به‌رواری ۲۰۱۷/۳/۱۰.

شیوهی بینا و باآه‌خانه‌کانی ناوچهی بازرگانی سه‌ن‌ته‌ری شاری رانیه ۲۰۱۷

ویژه نامه (۴)

سه‌رچاوه: سه‌ردانی مه‌یدانی تویره بۆ ناوچهی بازرگانی سه‌ن‌ته‌ری شاری رانیه ، له‌به‌رواری ۲۰۱۷/۳/۱۰.

ویڤنه‌ی ژماره (۵)

شیوه‌ی بینا و باآه‌خانه‌کانی ناوچه‌ی بازارگانی سهنته‌ری شاری رانیه ۲۰۱۷

سه‌رچاوه: سه‌ردانی مه‌یدانی توپژهر بؤ ناوچه‌ی بازارگانی سهنته‌ری شاری رانیه ،له‌به‌رواری ۲۰۱۷/۳/۱۰.

ویڤنه‌ی ژماره (۶)

شیوه‌ی بینا و باآه‌خانه‌کانی ناوچه‌ی بازارگانی سهنته‌ری شاری رانیه ۲۰۱۷

سه‌رچاوه: سه‌ردانی مه‌یدانی توپژهر بؤ ناوچه‌ی بازارگانی سهنته‌ری شاری رانیه ،له‌به‌رواری ۲۰۱۷/۳/۱۲.

ویڤنه‌ی ژماره (۷)

شیوه‌ی بینا و باله‌خانه‌کانی ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری شاری پانیه ۲۰۱۷

سه‌رچاوه: سه‌ردانی مه‌یدانی توپژهر بۆ ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری شاری پانیه ،له‌به‌رواری ۲۰۱۷/۳/۱۲.

ویڤنه‌ی ژماره (۸)

شیوه‌ی بینا و باله‌خانه‌کانی ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری شاری پانیه ۲۰۱۷

سه‌رچاوه: سه‌ردانی مه‌یدانی توپژهر بۆ ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری شاری پانیه ،له‌به‌رواری ۲۰۱۷/۳/۱۲.

۲- وهك له رینگاکانی دیاریکردنی ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری له شاردا ناماژهمانی پێ دا ، ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی له‌رووی نیشته جی بوونه‌وه چرپی دانیشتوانی زۆرکه‌مه، بگره هه‌ندیك جار دانیشتوانی تیدا نیه به‌پێچه‌وانه‌وه له ناوچه‌کانی تری شار چرپی دانیشتوان زۆره ، له‌م کاتانه‌دا سنووری ناوچه‌ی بازرگانی ناوچه‌رگه‌یی ده‌توانریت جیا بکریته‌وه، ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ریش له‌شاری پانیه چرپی دانیشتوانی زۆر که‌مه. چونکه زه‌ویه‌که‌ی هه‌مووی بۆ بواری بازرگانی ته‌رخانکراوه له‌شیوه‌ی دوکان و مارکیت کاری بازرگانی تاك و کۆمه‌ل کۆگاکانی خه‌زنکردن و کرپین و فرۆشتن هه‌ربۆیه دانیشتوان خۆ دوور ده‌گرن له‌هوناوچانه که تیايدا بژین^(۱).

^(۱) سه‌ردانی مه‌یدانی توپژهر بۆ ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری شاری پانیه له‌به‌رواری ۲۰۱۷/۳/۱۲.

۳- ئەگەر ئامازەيەك بە قەبارەى كرىن و فرۇشتن بکەين لە ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانىە دواى ئەنجام دانى لىكۆلینەوہیەكى مەيدانى وە دواندى چەند خاوەن دوکان و بازارگانىكى تاك و كۆمەل لەچەند بە شىكى جياوازی ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لەشیوہى فرۇشتنى كەل وپەلى خۇراك و جل و بەرگ و خشل و پىداوويستى ناومال و موبليات و پىداوويستى كارەبايىوخانو و بۇمان دەرکەو كەوقەبارەى كرىن و فرۇشتن لەوناوچە لە دوکانىكى ئاسايى دەگاتە نزيكەى ۵۰۰۰۰ بۇ ۷۰۰۰۰ دۆلارە سالانە ،لیرەدا مەبە ستمان قازانچ نیه بە لكو قەبارەى كەرەستەى فرۇشتنە بەلام لە تەلارە چەند نھۆميەكان قەبارەى كرىن و فرۇشتن دەگاتە زياتر لە ۳۰۰۰۰۰ بۇ ۱۰۰۰۰۰۰ دولاىر بىگومان ئەمەش لە ناوچەيەكەوہ بۇ ناوچە يەكى ترو لە تەلارەيەكەوہ بۇتە لارىكى ترجياوازه هەرچەندە وەك توپژەرەيك گومانم لە راستى نرخە كان هەيە ، چونكە زۆر جار خاوەن بازارگانەكان راستى قەبارەى كرىن و فرۇشتنت پى نالين ئەمەش بە ھوى چەندىن ھۆكارى وەك نيھينى پيشەى و باج و.....ھتدر بىگومان ئەو برەى ئامازەمان پى دازياترە لەو برەى كەدەليت ناوچەى بازارگانى سەنتەرى كەمترين فرۇشتنى برىتيە لە ۵۰۰۰۰۰ دینارلە سالىكدا^(۲).

۴- ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لەشارى رانىە گەورەترين جوئەو ھاتوچۆكردى دانىشتوانى تىيادايە، چ پىادە بن يان ھۆيەكانى ھاتوچۆبىن لەشیوہى ھاتوچۆى ئۆتۆمبيل و پارک كرىن ئۆتۆمبيل ، بۇ ئەم مەبەستەش توانيما پىوانەى چرى ھاتوچۆى دانىشتوان لەشەقامەكانى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى رانىە ديارى بکەين، بەھوى وەرگرتنى چەندخالىك لەناوچەى بازارگانى سەنتەرى و چواردەورى ئەمەش بەمەبەستى زانىنى ژمارەى ئەو كەسانەى كەبەوناوچەيەدا تىپەردەبن وگوزەردەكەن،ھەربۇيە ئەوخالانەى يان ناوچانەى كە زۆرتري ھاتوچۆ و چردا نىشتوانيان تىدابووہ توانيما نە وەك ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارەكە ديارى بکەين.بروانە وینەى ژمارە(۹) بەلام پىوويستە ئامازە بەوہ بکەين كەواكىشەى ئەم رىگايە ئەوہيە كەمەرج نیه ھەرکەسىك بە ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەييدا تىپەر بوو بۇ مەبەستى بازارگانى سەردانى ئەو شوینەى كرىدبىت لەھەمان كاتدا ئەم رىگايە پىويستى بە ژمارەيەكى زۆر لە كەسان ھەيە بۇ ژمارە كرىن ئەو كەسانەى كەبە ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەييدا تىپەردەبن واتارىگايەكى ئاسان نیهلە جىبەجىكردىندا .

(۲) چاوپىكەوتنى توپژەر لەگەل خاوەن دوکان دار پىرۆت كاكە مەند، بەمەبەستى قەبارەى كرىن و فرۇشتنى كە ل و پەلى بازارگانى

۲۰۱۷/۳/۱۴

چاوپىكەوتنى توپژەى لە گەل بازارگان سەيد محمد صوفى، بەمەبەستى قەبارەى كرىن و فرۇشتنى كە ل و پەلى بازارگانى ، ۲/۱۵

۲۰۱۷

چاوپىكەوتن لەگەل خاوەن مۆل عبدالله قادر مەمەند ، بەمەبەستى قەبارەى كرىن و فرۇشتنى كە ل و پەلى بازارگانى، ۲۰۱۷/۳/۱۶

وینہی ژماره (۹)

چری هاتووچوی دانیشتون له ناوچهی بازرگانی سهنتهری شاری رانیه ۲۰۱۷

سه رچاوه: سهردانی مهیدانی توپژهر بو ناوچهی بازرگانی سهنتهری شاری رانیه ،له بهرواری ، ۲۰۱۷/۳/۱۷

وینہی ژماره (۱۰)

چری هاتووچوی دانیشتون له ناوچهی بازرگانی سهنتری شاری رانیه ۲۰۱۷

سه رچاوه: سهردانی مهیدانی توپژهر بو ناوچهی بازرگانی سهنتهری شاری رانیه ،له بهرواری ۲۰۱۷/۳/۱۷

ويئەى ژمارە(۱۱)

چرى ھاتووچۇى دانىشتوان لە ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانيە ۲۰۱۷

سەرچاوه: سەردانى مەيدانى تويژەر بۆ ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانيە ،لەبەروارى ۲۰۱۷/۳/۱۷

ويئەى ژمارە(۱۲)

ھاتووچۇو ھەستانى ئۆتۆمبىل لە ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانيە ۲۰۱۷

سەرچاوه: سەردانى مەيدانى تويژەر بۆ ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانيە ،لەبەروارى ۲۰۱۷/۳/۱۷

ویئەى ژمارە (۱۳)

هاتوچۆ و پارک کردنى ئۆتۆمبیل له ناوچهى بازارگانى سەنتە شارى رانییه ۲۰۱۷

سەرچاوه: سەردانى مهیدانى توێژەر بۆ ناوچهى بازارگانى سەنتەرى شارى رانییه، لهبەرورارى ۲۰۱۷/۳/۱۷

۵- دیاریکردنى ناوچهى بازارگانى سەنتەرى شارى رانییه بهپێى نرخى زهوى و ژمارهى دامه زراوه بازارگانیهکانى .

ئەگەر ئاماژەیک بە ژمارهى دامهزراوه بازارگانیه کانی شارى رانییه بکەین، بە سەرنج دان له خشتهى ژماره (۱) بۆمان دەردەکهوێت که شارى رانییه خاوهنى دامهزراوهى بازارگانى زۆره که بنه‌مايه‌کى گرنگى گه‌شه‌کردنى ئابوورى بازارگانى شاره‌که و ناوچه‌کانى ده‌ورووبه‌رى شاره‌که‌ن ، ژمارهى دامهزراوه بازارگانیه کان به تاك و کۆمه‌ل بریتیه له (۲۸۰۹) دامهزراوهى بازارگانى که به سەر به شه جیاجیاکانى شارى رانییه دابه‌ش بوون وهك ناوچهى بازارگانى سەنتەر و رینگا گشتیه کان و شه‌قامه سەره‌کى و لاوه‌کيه کان بپروانه نه خشهى ژماره (۳) .

سه‌بارت به دامهزراوه بازارگانیه کانی ناوچهى بازارگانى سەنتەرى شارى رانییه به سەرنج دان له خشتهى ژماره (۲) بۆمان دەردەکهوێت که ناوچهى بازارگانى سەنتەرى شارى رانییه زۆرتىن ژماره‌ى دامهزراوه بازارگانیه کانی شارى رانییه له خۆده‌گریت که بریتیه له (۱۲۸۰) که رێژهى ۴۵,۵۶٪ له کۆى هه‌موو دامهزراوه بازارگانیه کانی شاره‌که پێک ده‌هێنێت . دامهزراوهى بازارگانى له‌شیوهى تاك و به‌کۆمه‌ل که ده‌که‌ونه سەنتەرى شارو رۆخه بازارگانیه کانی ناوچهى cbd له‌گه‌ل شه‌قامه‌کانى ناوچهى بازارگانى سەنتەرى وکۆلانه کانی ناوچهى سەنتەرى شار، ئەمەش ئاماژەیه بۆ ئەوهى که بازارگانى له شارى رانییه‌گه‌شه کردنى به‌رچاوى بازارگانى به‌خۆیه وه بى‌نیوه ، به‌تایبه‌تى ناوچهى بازارگانى سەنتەرى له‌شارى رانییه پشكى شىرى هه‌یه له‌وه‌گه‌شه‌کردنه بازارگانیهى که له شاره‌که دا هه‌یه. ئەمەش به‌هۆى

زۆرى ژمارەى دامەزراوہ بازارگانىە كانى ناوچەى cbd وە بوونى زۆر تەرىن تەلارو مۆل و دوکانى بازارگانى تاک و بە کۆمە لى لہ و ناوچە يە دا.

سە بارەت بەنرخى زەوى وکرىى ناوچە بازارگانىە کان ودامەزراوہ بازارگانىە كانى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى بەراوورد بە سەرچەم ناوچە كانى تری بازارگانى شارەکە دەبىنن نرځ و کرىى تاوہرو بىناکان و زەوى cbd زۆر بە رزن سەبارەت بە نرځى بىناکان بە تىبىنى کردن لہ نە خشتەى ژمارە (۲) بۆمان دەردەکەوئیت کە نرځى کرىنى بىناکان(تەلار) لہ نيوان ۲۰۰۰۰۰۰بؤ۵۰۰۰۰۰۰۰ دۆلار، بەلام بە کرى گرتنى بىناو تەلارە بەرزەکان لہ نيوان ۵۰۰۰بؤ۱۰۰۰۰بەلام نرځى کرىنى دوکان لہ نيوان ۵۰۰۰۰بؤ۱۰۰۰۰۰ دۆلار ، ھەرودھا کرىى دوکانە لہ نيوان ۵۰۰ بؤ ۲۰۰۰ سەبارەت بە نرځى کرىنى زەوى لہو ناوچە يە کە مەبەستمان ئەو خانوہ کۆنانە ن کە بؤ نىشتە جى بوون دەست نادە بە ھوى کۆنيان و وە ناوچەى بازارگانى فشارى خستۆتە سەر ئەو ناوچە و خانوہ کۆنانە تابىانکاتە بە شىک لہ خۆى وەک خانوہکانى گەرەكى قەلاتى کۆن و قەلاتى دوو گلنجان بۆ يە نرځى زەوى ئەو ناوچانە لہ نيوان ۵۰۰۰۰ بؤ ۱۵۰۰۰۰ دۆلار، بەلام چ کرى و چ نرځى زەوى بازارگانى تاوہکو لہ ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارەکە دوور بکەوئینەوہ کەم دەکات ھەرودھا حکوومەت و دەستەى کارگىرى ناوچەکە ش ھەندىک کات رۆئيان ھەيە لہ بەرزى نرځى کرى و زەوى بازارگانى لہ ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانىە، چونکە رىگە نادەن بؤ ھىچ بواریكى تر جگە لہ بازارگانى بەکاربەئىرئیت، بەلام جى خۆيەتى ئامازە بەوہ بکەين کەوا ھەندىک ناوچەى بازارگانى ھەيە لہ ناوچەى بازارگانى سەنتەرى کە بىناو بالە خانەکانيان کۆن بون و خراپ بوون يان شوئنيان باش نيە ئەوانە کرى و نرځيان کەمترە .

خشتەى ژمارە(۱)

جۆرو ژمارەى دامەزراوہ بازارگانىەکان بە گشتى لہ شارى رانىە ۲۰۱۷

ژمارە	جۆرى دامەزراوہ	ژمارە	جۆرى دامەزراوہ
۱۵۹	چىشتخانە	۶۶	خۆراک
۴۱	ساردەمەنى	۵۱	ئامىرى کارەباى
۶۷	پىشانگا	۳۹	سەو زەو ميوە
۴۴	جل و بە رگ	۱۹۲	زىرەنگەر
۴۱	کوتال	۸۲	بەرگ دروو
۷۷	شوشوچى	۳۰	گازينو چاپخانە
۳۹	فەرپش فرۆش	۳۲	مۆبايل
۵۹	کۆمپيووتەر	۵۰	کتىبخانە
۳۹	جوانکارى	۹۱	پىلاو
۹۹	وەرشەى چاککردنەوہ	۹۰	نوسىنگەى خانوو
۴۲	خواردنە کھولپەکان	۲۰	نوسىنگەى چاپە مەنى
۵۶	وینەگر	۴۶	تۆمارى دەنگ
۲۲	سەرتاش	۶۲	سەموونخانە
۴۰	برىکارى خۆراک	۳۶	ئالو گۆرى دراو

۵۲	دارتاش	۶۹	دەرمانخانە
۴۶	کارگه‌ی ئەلە منیۆم	۷۱	بیناسازی
۷۸	کە ل و پەلی کاره‌بای	۷۸۰	دوکانی تر
۲۸۰۹			کۆی گشتی

بەرپۆه‌بەرا یەتی باج و دەرەمەتی رانیە، بەشی ئامار، سالی ۲۱۰۷ زانیاری دەربارە‌ی دامەزراره‌ی بازرگانیە کانی شاری رانیە داتای بلاونە‌کراوه

خشته‌ی ژماره‌(۲)

جۆرو ژمارە‌ی دامەزراره‌ی بازرگانیە کانی ناوچه‌ی بازرگانی سەنتەری CBD لەشاری رانیە

ز	جۆری دامەزراره‌ی بازرگانی	شوێنی دامەزراره‌کە	ژمارە	رێژە
۱	کەل و پەلی خۆراک ، کەل و پەلی کاره‌بای ، نۆرینگە(عیاده) ، بەرگ دروو زێرنگەری، پەراوگە، کتێبخانە، نوسینگە‌ی خانوو، نوسینگە‌ی کۆپی سیدی ،نانەوا ، چێشتخانە‌و‌خواردنگە، ساردەمەنی و شیرینی ،دەرمانخانە پێشانگا(موبلیات) ، شوشە‌چی ، کۆمپیوتەر، کەل و پەلی جوانکاری(کمالیات)، سەرتاش ،و ئارایشگا، وینە‌گر، کەل و پەلی ئۆتۆمبیل ، دووکانی تر....	شەقامی ۵ ئازارناوچه‌ی CBD	۲۷۷	۲۱،۶۴
۲	جل و بەرگ(پیاوان ،ئافره‌تان، مندالان)، کەل و پەلی جوانکاری ،کوئال فرۆشی نوسینگە‌ی خانوو، چێشتخانە‌و‌خواردنگە ،چایخانە‌و‌گازینۆ، پیل‌اوفرۆش وینە‌گر، دووکانی تر.....	شە قامی سەرەکی ناوچه‌ی CBD	۱۱۵	۸.۹۸
۳	کەل و پەلی خۆراک، شوشە‌وات ، قاپ و قاچاغ ،سەوزەو میوه ، سەرتاش و ئارایشگا ،پیل‌اوفرۆش ، کتێبخانە ، پەراوگە جل و بەرگ، (پیاوان ،ئافره‌تان، مندالان) ،کۆمپیوتەر کەل و پەلی جوانکاری(کمالیات)، بەرگ دروو نوسینگە‌ی کۆپی سیدی، فەرپش ، کۆگای دەرمان ، ئامییری کاره‌بای ناوماڵ ، کوئال کارگه‌ی ئەلە‌منیۆم ، کالاتی بیناسازی دووکانی تر....	کولانە‌کانی ناوچه‌ی CBD	۴۱۷	۳۲.۶۰
۴	کەل و پەلی جوانکاری (کمالیات) ، بەرگ دروو کەل و پەلی جوانکاری ، کوئال فرۆش ، زێرنگری، پیل‌اوفرۆش ، جل و بەرگ(پیاوان ،ئافره‌تان، مندالان) دووکانی تر	قیسە ریه‌کانی ناوچه‌ی CBD	۱۸۸	۱۴.۶۸
۵	شوشە‌وات، و قاپ و قاچاغ ، جل و بەرگ(پیاوان ،ئافره‌تان، مندالان) کەل و پەلی جوانکاری(کمالیات)، پیل‌اوفرۆش ،	رۆخە‌کانی ناوچه‌ی CBD	۲۸۳	۲۲.۱۰

			زىڭر، دووگانى تر.....
۱۰۰	۱۲۸۰		كۆى گىشتى

بەريۆەبەرا يەتى باج و دەراەمتى رانىيە، بەشى ئامار، سالى ۲۱۰۷ زانىيارى دەربارەى دامەزراوہ بازارگانىە كانى شارى رانىيە داتاي بلاونەكراوہ

خىشتەى ژمارە(۳)

نرخ و كرى دامە زراوہ بازارگانىە كانى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى(CBD) لە شارى رانىيە

ز	جۆرى	نرخ	كرى	تېبىنى
۱	زەوى بازارگانى(خـانوى كۆن)	بۆ۵۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰ دۆلار	—	نرخە كان لەسالىكەوہ بۆ سالىكى وە لە كاتىكەوہ بۆ كاتىكى تر دەگۆرپىت
۲	بىناى(تەلار) بازارگانى	بۆ۲۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰ دۆلار	بۆ۱۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰	
۴	دوكان	بۆ۵۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ دۆلار	بۆ۲۰۰۰ ۵۰۰	

سەرچاوہ: چاوپىكەوتنى توپژەر لەگەل خاوەن نووسىنگەكانى ى كرىن و فرۆشتنى زەوى و شوپنە بازارگانىە كان لە شارى رانىيە : بەرپىزان

۱- محمد احمد حمە ، ۲۱۰۷/۳/۱۹ ، ۲- على عارف على ۲۰۱۷/۳/۲۴ ۳- ابوبكر قدر صوفى،خاوەن ۲۰۱۷/۳/۲۶

۶- دياريکردنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شار رانىيە بەپىپى جۆرى بەكارهينانى زەوى تىياندا : ئەم رېگايە پشت دەبەستىت بە كارى مەيدانى، چونكە ئەگەر بمانەوېت ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى جىابكەينەوہ پىويستە سەردانى شوپنەكە بكەين وبەپىپى جۆرى بەكارهينانەكان سنوورى ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى دىارى بكەين واتا تەنھا ئەو شوپنەنى كە ئالوگۆرپى بازارگانى تىادا دەكرىت بەگۆپرەى ھەموو ئەو رېگايانەى كە پىشتر نامازەمان پى دان و پركتىكمان كرد ناوچەى بازارگانى سەنتەرى دىارى دەكرىت وە ئەوہى كە دەبىتە كىشە لەم رېگايەدا ئەوہى كە لە ناو سنوورى ناوچەى بازارگانى ناوچەرگەيى دا بەكارهينانى ترى تىكەلە ھەك قوتابخانە يان مزگەوت يان كارگە ..... كە ناتوانرىت ئەم جۆرە بەكارهينانە بە بەكارهينانى بازارگانى دابنىن ، دواى سەردانى مە يدانم بۆ ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانىيە بۆم دەرگەوت كە زياتر لە ۸۵% ى بەكارهينانى زەوى ئەو ناوچەيە بۆكارى بازارگانى بەكاردەھىنرىت باقى رېژەكەى تر كە ۱۵% كەمترە دابەش بووہ بەسەر خزمەتگوزارى جۆراوچۆر پىشەسازى ، ئەمەش نامازەيە بۆ ئەوہى كەوا ناوچەى بازارگانى سەنتەرى لەشارى رانىيە لەپرووى بەكارهينانى زەويشەوہ توانرا دىارى بكرىت كە يەككە لەو رېگايانەى كە لەدياريکردنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى دا پشتى پى دەبەستىت^(۱).

^(۱) سەردانى مەيدانى توپژەر بۆ ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانىيە بەمەبەستى دياريکردنى ناوچەى بازارگانى سەنتەرى شارى رانىيە لەسەر نەخشەى بنەپەتى شارەكە لەبەرورارى ۲ / ۲۰۱۷/۴.

دوای جی به جی کردنی هه موو ریگانی پیشوو ده گهینه بۆچوونیک که سنووری ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری تاوهکو کوی دریز ده‌بیته‌وه وه چ شوینیک یان به شیکی شار ده‌گریته‌وه بۆ ئه‌مه مه‌به‌سته ش دوای سه‌ردانی مه‌یدانی ناوچه‌که و وه‌گرتنی چهند خالیك له‌ناوچهی بازرگانی سهنته‌ری به پشت به ستن به نه‌خشه‌ی بنه‌ره‌تی شاره‌که به شیوه‌یه‌کی مه‌یدانی هه‌ستاین به دیاریکردنی سنوور و شوینی ناوچه‌ی بازرگانی سهنته‌ری شاری رانیه له‌سه‌ر نه‌خشه‌ی بنه‌ره‌تی شاره‌که. سه‌باره‌ت به شوین و سنووری ناوچه‌ی بازرگانی سهنته‌ری شاری رانیه به‌سه‌رنج دان له نه‌خشه‌ی ژماره (۲) بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که cbd شاره‌که تاراده‌یه‌کی زۆر ده‌که‌ووته سهنته‌ر و دلی شاره‌وه به رووبه‌ری (۷۹,۶) هیکتار که هه‌ریه‌ک له گه‌ره‌که کۆنه‌کانی وه‌ک (قوله و قه‌لاتی یه‌ک وقه‌لاتی دوو وه گلنجان و په‌شه‌میرگ و به‌شیک له سه‌را) ده‌گریته‌وه .

دەرئەنجامەکان

لەژێر رۆشنایی ئەو بابەتانەی کە توێژینەوهکە باسی کردون توێژەر گەشتۆتە چەند دەر ئەنجامیەک کە بریتین لەمانەی لای خوارەوه:

- ۱- چالاکى بازارگانی بەیەکیک لەگرنگترین فرمانەکانی شاردا دەنریت، ئەم چالاکیه یارمەتی گەشەکردن و بوژانەوهی شارەکان دەدات لەهەموو کات و شوێنیکیدا .
- ۲- ناوچەى بازارگانی سەنتەرى دەکەوێتە سەنتەر و دلی شارەوه کە دامەزراوه بازارگانیە جۆراوجۆرهکانی تاک و بە کۆمەڵی تیدا کۆدەبیتەوه وە ناسراوه بەوهی کە کۆنترۆلی بەرزترین و بەنرخترین زهوی شار دەکات .
- ۳- خاوهنی چەند خاسیه تیکی تایبەت بە خۆیەتی کە جیای دەکاتەوه لە بەشەکانی تری شار .
- ۴- ناوچەى بازارگانی سەنتەرى لەشاردا بەچەندپڕیگایەکی لەیەکتری جیاواز دیاری دەکریت وەک پڕیگا سادە و ئا ئۆزوبیرکاریەکان .
- ۵- بەکارهینانی زهوی بۆ بازارگانی هاوشیوهی بەکارهینانەکانی تر لەشاردا رووبەری تایبەت بەخۆی هەیه .
- ۶- ناوچەى بازارگانی سەنتەرى لەشاری رانیە لەپرووی نیشتهجی بوونی دانیشتوانەوه خالیە لە دانیشتوان .
- ۷- ناوچەى بازارگانی سەنتەرى لەشاری رانیە دەکەوێتە ناوجەرگەو دلی شارەکهوه بە رووبەری ۷۹,۶ هیکتار .
- ۸- رووخساری ئەو ناوچەیه جیاوازه بەشیوهیهک کە بیناو بالەخانەکانی بازارگانی ئەو ناوچەیه بەرزن کە دوو بۆچوار نەۆمن وەبگرە زیاتریش .
- ۹- کرێ و نرخى زهوی بیناو بالەخانەکانی ناوچەى بازارگانی سەنتەرى شارى رانیە بەرزە بەراوورد بەبە شەکانی تری شارەکه .

راسپاردەکان

لەژێر رۆشنایی ئەو ئەنجامانەی کە توێژینەوهکە پێی گەیشتووە توێژەر چەند پێشنیاریک دەخاتەپروو بەمەبەستی گەیانندی سوود بە شارەکە.

۱- هەولێدان بۆ فراوانکردنی ناوچهی بازرگانی سەنتەری لەشارەکەدا ، ئەویش لەرێگەی ئەوهی کەوا هەندیک ناوچه دەکەوێت دەورووبەر و چوار دەوری ناوچهی بازرگانی سەنتەری پێوویستەبخرێت سەر ناوچهی بازرگانی سەنتەری چونکە شارەکە لەپرووی بازرگانیهوه گەشەي کردووە بەهۆی شوێنە جوگرافیهکەیهوه کە ناوچهیهکی سنووریه لەکەل وولاتی ئێران.

۲- گرنگی دانی زیاتر بە شیوازی بیناو بالەخانەکان و شەقام رێگاگانی ئەو ناوچهیه چونکە هەندیک لە شەقام و رێگاگانی ناوچهی بازرگانی سەنتەری تەسک و پێچاوپێچن هەرودها بیناگانی ئەو ناوچهیه هەندیکیان کۆن و رووخساریکی نەشیاویان هەیه بۆیه پێوویستە شارەوانی دیزاینی جوان و سەرنج راکیش بۆ ئەو ناوچهیه دابنیت.

۳- گرنگی دان بەو ناوچهیه لە پرووی هێماگانی هاتووچۆو بازرگانی .

۴- پێوویستە شارەوانی لایەنە پەیهوندی دارەکان نەخشەیهکی ناوچهی بازرگانی سەنتەری دروست بکەن و لەدەروازەي شار یان دەروازەي ناوچهی بازرگانی سەنتەری دای بنین تاوهکو کەسانی دەرودەي ئەو شارە بزانی چۆن داخڵی ناوچهی دلی شار دەین وە دەتوانن لەچەند شوێنەوه بچنە ئەو ناوچهیه.

لیستی سهرچاوهکان

یهکه م: پهرتوکه کان:

ا: پهرتوکه عهره بیه کان

- ۱- فتحی محمد ابو عیانة، جغرافیه العمران، دار المعرفه الجامعیه، الاسکندریه، ۱۹۹۶.
- ۲- عیسی علی ابراهیم، جغرافیه المدن، دراسة منهجیه تطبیقیه، دار المعرفه الجامعیه، الاسکندریه ۲۰۰۸.
- ۳- عبدالرزاق عباس حسین، جغرافیه المدن، مطبوعه اسعد، بغداد، ۱۹۷۶.
- ۴- عادل عبدالله خطاب، جغرافیه المدن، وزارة تعلیم العالی و البحت الجامعی، جامعه بغداد، بغداد، ۱۹۹۰.
- ۵- نشوان شکری هروری، التركيب التجاري لمدينة دهوك، دراسة في جغرافية المدن، دار سبیرز للطباعة و النشر، دهوك، ۲۰۰۶.
- ۶- عبد علی الخفاف، والآخرین، المبادئ العامة لجغرافیا المدن، دار الكندی للنشر و التوزیع، الاردن، ۲۰۰۰.
- ۷- محسن عبد الصاحب و المضر و عمر الهاشمی یوسف، جغرافیه المدن، مباءئ و اسس و منهج و نظریات و تحلیلات و مکانیه، دارصفاء للنشر و التوزیع، عمان، ۲۰۱۰.
- ۸- صبری فارس الهیتی و صالح فلیج حسن، جغرافیه المدن، وزارة تعلیم العالی و البحت العلمی، جامعه بغداد، بغداد، ۱۹۸۵.
- ۹- صلاح حمید الجنابی، جغرافیه الحضر اسس و تطبیقات، مدیریه دار الکتب للطباعة و النشر، جامعه الموصل، الموصل، ۱۹۸۷.
- ۱۰- عباس فاضل السعدی، منطقه الزاب الصغیر العراق، مطبوعه السعد، بغداد، ۱۹۷۶، ص ۸۰.
- ۱۱- وزارة الدفاع، خارطة القوات المسلحة العراقية، المساحة العسكرية، کویسنجق U- SE ۳۰، بمقیاس ۱ : ۱۰۰۰۰۰، ۱۹۸۷.
- ۱۲- عبدالله عطوی، جغرافیه المدن، دار النهضة العربیه، بیروت، ۲۰۰۱.

ب: پهرتوکه کوردیه کان

- ۱- خهبات عهبدو لالا، بنهما تیؤریه کانی جوگرافیای عهسکه ری کوردستانی باشور، له چاپکرراوه کانی به ریؤه به رایه تی گشتی چاپ و بلا و کوردنه وهی و هزاره تی رؤشنبیری، چاپی دووهم، سلیمانی.

دووهم: فه مانگه حکوومیه کان:

- ۱- حکومه تی هه ری می کوردستانی عیراق، وهزاره تی شاره وانی و گه شتوو گوزار، به ریؤه به رایه تی گشتی شاره وانیه کانی ئیداره ی راپه رپین، سه رؤکایه تی شاره وانی رانیه، به شی نه خشه سازی، نه خشه ی بنه رپه تی شاری رانیه سالی ۲۰۱۷، به پیوه ری ۱ : ۵۰۰۰.
- ۲- حکوومیه تی هه ری می کوردستانی عیراق، به ریؤه به رایه تی ناماری سلیمانی، به شی GIS نه خشه ی هه ری می کوردستانی عیراق و یه که کارگیره کانی فه زای رانیه.

نامه ی ماسته ر:

ا: نامه عهره بیه کان-

- ۱- سناء عبدالباقی بکر، مصادر الثروة الطبيعية في حوض دوکان سبل صیانتها، رساله ماجستیر، کلیه الاداب، جامعه صلاح الدین، اربیل، ۲۰۰۳.

سییه‌م: نه‌ننه‌رنییت:

http://www.geography.learnontheinternet.co.uk/images/urban/cbd/ne_small.jpg

<http://images.populus.ch/pixdir/gi//giraudetgeo/LosAngeles.jpg>

چوارهم: لیکنۆلینه‌وه‌ی کیومالی :

۱- سه‌ردانی مه‌یدانی توپژهر بۆ ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری به‌مه‌به‌ستی گرتنی وینه‌ی بیناو باله‌ خانه بازرگانیه‌ کان و چپی هاتووچۆ و جه‌نجالی دانیش‌توان له‌ ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری له‌ شاری رانیه‌.

له‌ م به‌روارانه‌ی لای خواره‌وه‌:

۲۰۱۷ / ۳ / ۱۰

۲۰۱۷ / ۳ / ۱۲

۲۰۱۷ / ۳ / ۱۷

۲- سه‌ردانی مه‌یدانی توپژهر بۆ ناوچه‌ی بازرگانی سه‌نته‌ری به‌مه‌به‌ستی دیاریکردنی خاله‌کانی سنووری ناوچه‌ی CBD له‌سه‌ر نه‌ خشی بنه‌ ره‌تی شاری رانیه‌، له‌ به‌رواره‌کانی:

۲۰۱۷ / ۳ / ۱۶ ، ۲۰۱۷ / ۴ / ۲

پینجه‌م: چاوپیکه‌وتن:

۱- دار پیرۆت کاکه‌ مه‌ند، خاوه‌ن دوکان، به‌مه‌به‌ستی قه‌باره‌ی کرپن و فرۆشتنی که‌ ل و په‌لی بازرگانی

۲۰۱۷ / ۳ / ۱۴

۲- سه‌ید محمد صوفی، بازرگان، به‌مه‌به‌ستی قه‌باره‌ی کرپن و فرۆشتنی که‌ ل و په‌لی بازرگانی ، ۳ / ۱۵ /

۲۰۱۷

۳- عبدالله قادر مه‌مه‌ند، خاوه‌ن مۆل، به‌مه‌به‌ستی قه‌باره‌ی کرپن و فرۆشتنی که‌ ل و په‌لی بازرگانی،

۲۰۱۷ / ۳ / ۱۶

۴- محمد احمد حمه‌ ، خاوه‌ن نووسینگه‌ی کرپن و فرۆشتنی زه‌وی و شوپنه‌ بازرگانیه‌کان له‌ شاری رانیه‌

۲۰۱۷ / ۳ / ۱۹

۵- علی عارف علی ، خاوه‌ن نووسینگه‌ی کرپن و فرۆشتنی زه‌وی و شوپنه‌ بازرگانیه‌کان له‌ شاری رانیه‌

۲۰۱۷ / ۳ / ۲۴

۶- ابوبکر قدر صوفی، خاوه‌ن نووسینگه‌ی کرپن و فرۆشتنی زه‌وی و شوپنه‌ بازرگانیه‌کان له‌ شاری رانیه‌

۲۰۱۷ / ۳ / ۲۶

پوختەى توپژینه‌وه‌که:

ناوچهى بازارگانى سەنتەرى يە كۆكە لە ناوچه گرنگەكانى شار كە دەكەوێتە ناوچه‌رگە و دلى شارەوه، كە خاوەن چەند خاسیە تىكى تايبەت بە خۆیەتى، لەپراستیدا ناوچهى بازارگانى سەنتەرى رۆلى دلى مەرفۆ دە گيرپیت وەك چۆن دلى گرنگترین ئەندامى لاشەى مەرفۆ ناوچهى بازارگانى سەنتەرى شارپش (CBD) بەهەمان شێوهى دلى مەرفۆ گرنگترین بەشە لە شاردا، بەجۆرێك بۆتە هۆى مانەوه و گەشە كردن و زیندووویەتى شار ئەم ناوچه يە لە روى شوین و رەووخسارى بىناو باڵە خانەكانیەوه جیواوژە لە تەواوى بە شەكانى تری شار، چونكە پىكهاووه لە بىناى بەرزى چەند نەهۆمى كە لە روى شێوهو رەووخساره جیواوزو سەرنج پاكیشتن، ئەم ناوچه يە لە روانگەى جوغرافىه وه گرنگى تايبەتى پى دەدریت، لەبەرئەوهى بە نرخترین و پربایەختترین شوین لەشار داگیر دەكات كە پەيوەندیە كى گرنگ و راستە و خۆى بە ئابوورى شارو ژيان و گوزەرانى رۆژانەى دانیشتوانى شارو ناوچه‌كانى دەوروبەریه‌وه هەیه. ئامانجى توپژینه‌وه‌كه بریتیه لە دیاریكردنى سنوورو شوینی ناوچهى بازارگانى سەنتەرى لە شارى رانیه تاوهكو ببیتە بنەمایه ك و پلانێك بۆ ئیستاداهاتووى لایەنە پەيوەندى دارەكان تاوهكو گرنگى بەو ناوچه يە بدەن و سنوورەكهى بە شێوهیەكى پلان بۆ دانراو فراوان بكەن. گرنگى ئەم بابەتە لەوه‌دایه كە بابەتێكى گرنگى بواری جوغرافىای شار تاوتووى دەكات ئەو یش ناوچهى بازارگانى سەنتەریه لە شارى رانیه كە تا ئیستا نە توانراوه بە شێوهیەكى زانستى ناوچهى بازارگانى سەنتەرى لە شارى رانیه و وه تەنانەت لە تەواوى شارەكانى هەریمى كوردستان دیارى بكریت ئەمە جگە لەوهى ناوچهى بازارگانى سەنتەرى ئەگە ر پلانى بۆ دانە نریت ئەوا كۆشەو دەر ئەنجامى خراب لە شاردا بە دواى خۆى دادە هیڤیت.

لەم توپژینه‌وه يە دا بە مەبەستى پىكانى ئامانجى توپژینه‌وه‌كه هەردووك میتۆدى وەسفى و شىكارى بە كارهی‌نراوه لەگەڵ ئەوهش دا توپژینه‌وه‌كه گە یشتۆتە ئەو ئەنجامەى كە ناوچهى بازارگانى لە شارى رانیه دەكەوێتە ناوچه‌رگەو دلى شارەكه وه زۆرتەرىن دامەزراوه بازارگانى كانى شارەكه بە هەردووك جۆرى تاك و بە كۆمەڵ لە خۆدەگرپیت هەروها لە روى ئابووریه‌وه بەنرخترین و پربایەختترین شوینی شارى رانیه لە خۆگرتوه لەهەمان كاتدا خاوەنى چەند خاسیە تىكى تايبەت بە خۆیەتى كە جیای دەكاتەوه لە بە شەكانى تری شارەكه

Abstract

Central business district (CBD), is one of the most important place in the city that has a special feature. It is a heart of the city. CBD is the main factor for remaining and developing a city, because it has high buildings, attractive place and more expensive compare with the other places in the city. The main porpuse of this research is Determination the border and place of CBD in Rania, for more interesting to expansion the CBD in the future, by the academic planning. The important of this paper is discussion of significant subject in the geography of cities, especialy the CBD in Rania, as till now do not have a clear Central business district border in rania and most of the cities in Kurdistan. If we do not have planning for CBD, it will impact our lifes and environments in the city. In this paper both methods of describes and analyzies are used, because rania CBD includes most individual and collective corporation business .in the City

ملخص البحث

المنطقة التجارية المركزية ذات أهمية كبيرة ويقع في قلب المدينة ، ذلك الجزء المعقد والمزدحم من المدينة الذي يتكون من مجموعة متباينة من الابنية والشوارع والطرق التي يختلف في تصاميمها العمرانية عن بقية اجزاء المدينة، وتعمل هذه الاجزاء مع بعضها البعض وترتبط بعلاقات في وحدة متكاملة ، هذه الخصائص يختلف عن المناطق الاخرى من المدينة، في الحقيقة ان المنطقة التجارية المركزية لها دور قلب الانسان الذي يعتبر من اهم اجزاء جسم الإنسان لانه العضو المسؤول عن ضخ الدم الى جميع اجزاء الجسم شريان الحياة الإقتصادية في المدينة ، كذلك الحال يعتبر المنطقة التجارية المركزية قلب المدينة النابض للحركة التجارية في المدينة، لها دور كبير في بقاء و نمو وحركة الحياة في المدينة ، يتميز المنطقة التجارية المركزية باختلافها عن المناطق الاخرى في المدينة من حيث الموقع وتصاميم الابنية ذات طرازعالية ذات هندسات معمارية جميلة يجلب عين الناظر إليها والاسواق الضخمة، هذه الخصائص لها أهمية خاصة عند الباحثين في جغرافية المدن " لأنها يتميز بإرتفاع اسعار العقارات فيها، فضلاً عن ذلك لها أهمية مباشرة في تأمين وتعزيز إقتصاد المدينة ، كذلك يؤمن فرص العمل للعاملين في المدينة والمناطق المجاورة ومنطقة إقليم المدينة .

يهدف البحث الى تعيين حدود المنطقة التجارية المركزية في مركز مدينة رانية ، في وضع اسس التخطيط للمدينة للتوسعات الحالية والمستقبلية على اعتبارات تخطيطية دقيقة .

أهمية هذا البحث تكمن انها تعد من الدراسات الرائدة في جغرافية المدن في دراسة المنطقة التجارية المركزية في مدينة رانية ،لم يتناولها أي دراسة أكاديمية من قبل المختصين في جغرافية المدن على مستوى المدينة وبقية مدن إقليم كوردستان ، بغيت الوصول الى هدف تم استخدام المنهج الوصفي والمنهج التحليلي، اما أهم الاستنتاجات التي توصل إليها الباحث إن المنطقة التجارية المركزية في مدينة رانية يقع في قلب المدينة التي تتكون من عدد كبير من المحلات التجارية التي تتصف بالتخصص في بيع السلع على مستوى تجارة الجملة وتجارة المفرد. بالإضافة الى ذلك يتكون المنطقة التجارية المركزية "من الدور السكنية والمؤسسات الادارية والخدماتية والثقافية والإجتماعية في مدينة رانية، كما يتميز المنطقة التجارية المركزية في المدينة بإرتفاع ايجار واسعار العقارات فيها.